

УКРАЇНСЬКЕ МОВНЕ ЗАКОНОДАСТВО ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ЗАХИСНІ Й РУЙНІВНІ МЕХАНІЗМИ

У статті схарактеризовано із соціолінгвістичного погляду мовну ситуацію, що склалася в Україні в добу незалежності, з'ясовано специфіку мовної політики й мовного законодавства цього періоду. Основну увагу приділено висвітленню законодавчої мовної конкуренції, сутності, чинності, місця в українському мовному й правовому полі законів «Про мови в Українській РСР» (1989–2012 рр.), «Про засади державної мовної політики» (2012–2018 рр.), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (з 2019 р.). Розкрито реагування суспільства на ухвалені документи, що 1) регламентують у державі мовне питання, а також 2) ті, які не вийшли із законопроектної сфери. Проаналізовано механізм легітимізації в нашій країні Європейської хартії регіональних мов або мов етноменшин.

Ключові слова: мовне законодавство, Закон «Про мови в Українській РСР», Закон «Про засади державної мовної політики», Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Європейська хартія регіональних мов або мов етноменшин, російськомовність.

Stepanenko M. The Language Legislation in Independent Ukraine: Defensive and Destructive Mechanisms. *The article contains the analysis of the language situation in Independent Ukraine from the sociolinguistic perspective. Specific focus is given to Ukrainian-Russian bilingualism and the traits of its contemporary manifestations. Such a widespread phenomenon, as speaking Russian in our country is evaluated. Considerable attention is paid to attempts of pseudo-states persons and pseudo-scholars to provide the Russian language with a special status as the second state language, an official language, the Russian language of Odessa, the Ukrainian variant of Russian. These attempts have been proved to be not linguistic, but rather purely political. The laws «On Languages in the Ukrainian SSR» (1989–2012), «On Foundations of the State Linguistic Policy» (2012–2018), «On Maintaining Ukrainian as the State Language» (since 2019) have been thoroughly analyzed considering their essence, validity, and place in the Ukrainian linguistic and legal contexts. The paper sheds light on the ways in which the Ukrainian community reacted to language policy regulatory documents passed by the Supreme Council of Ukraine and those remaining to be legislative proposals («On Languages in Ukraine» [№ 1015-3], «On Languages in Ukraine» [№ 5556], «On Functioning of Ukrainian as a State Language and Principles of Using Other Languages» [№ 5669], «On State Language» [№ 5670]). Using the Law «On Education» adopted in 2017, the issue of language in education has been provided with a detailed interpretation. In particular, it is related to the process of learning and teaching in the languages of ethnic minorities.*

The paper gives a profound insight into the content of the Kivalov-Kolesnichenko law and shows its harmful influence on the formation of Ukrainian statehood. It deals mainly with regional or minority languages in Ukraine and strengthening of the Russian language in this context, balanced usage of state and regional or minority languages in the scientific sphere, in mass-media (reducing the quota of Ukrainian-language editions), in advertising. The author shows fundamental points of the Law "On Maintaining Ukrainian as the State Language", terms of its legitimization, activities of the Commissioner for protection of the national language and the National Committee for national language standards envisaged in the Law. The emphasis is placed on the desire of anti-Ukrainian forces to prevent this document from being implemented. The study describes the mechanism of legitimizing the European Charter for Regional or Minority Languages in Ukraine. The proposed study contains important information on specificities of constructive and destructive formation of the language legislation in the Independent Ukraine (1990–2021).

Key words: language legislation, Law «On Languages in the Ukrainian SSR», Law «On Foundations of the National Language Policy», Law «On Maintaining Ukrainian as the State Language», the European Charter for Regional or Minority Languages, speaking Russian.

*Я усюте, втисячне повторюю –
Істини, невігласе, не руш!
Рідна мова містить територію
Кревної спорідненості душ.*

(Віктор Ставицький)

Вступ

Мовне питання в останні трое десятиліть, усупереч очікуваним процесам, які надиктовувала доба незалежності, загострювалося до вразливості, не сходило з порядку денного поруч із невідкладними економічними, наболілими політичними, винятково актуальними правовими та іншими, що з розряду вкрай необхідних, проблемами. Закон «Про мови в Українській РСР», який удержавив українську мову, майже від моменту його прийняття ще до проголошення незалежності (28 листопада 1989 року) потребував суттєвого корегування. Складена й затверджена на його підставі «Державна програма розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року» так і залишилася в більшій своїй сутності документом на папері, а не в дії. Складність, дражливість, мінливість мовного питання – висліди невикінченості нашого мовного

законодавства, випрацюванню якого в добу незалежності перешкоджали різні внутрішні й зовнішні протиукраїнські сили. Для тих, хто стояв на антинаціональних позиціях, вигідним, бажаним і перспективним було, щоб недосконалий, недовершений щодо змістової наповнюваності Закон «Про мови в Українській РСР» якомога довше тримався в правовому полі. І це їм удалося: нашвидкуруч підготовлений документ, що мав проіснувати недовгий термін, був чинним майже 23 роки. Його змінив 2012 року Закон «Про засади державної мовної політики», стратегічне завдання якого – захист не української мови, як мало б бути, а російської. 2019 року після тривалих обговорень запроцював Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Важливим теоретико-правовим питанням зі сфери державної мовної політики в Україні, удосконалення національного законодавства, пов'язаного з правовим регулюванням мовних відносин, присвячено праці відомих вітчизняних науковців. Це, зокрема, дослідження Б. Ажнюка, Л. Белея, В. Брицина, П. Гриценка, О. Данилевської, А. Загнітка, Г. Залізняка, Л. Масенко, Г. Мацюк, М. Мозера, В. Німчука, Г. Півторака, Я. Радевича-Винницького, О. Скопненка, С. Соколової, М. Стріхи, М. Сюська, О. Тараненка, Л. Ткач, О. Ткаченка, І. Фаріон, О. Чередниченка, С. Черничка, П. Чучки, Н. Шумарової, Г. Шумлицької, Г. Янковської та ін. (див.: Німчук, 2012, Янковська, 2012, Сюсько, 2014 та ін.). До проблем динамізму й стагнації мовно-політичної ситуації постійно прикуті погляди не лише лінгвістів, а й істориків, політиків, соціологів, фахівців у галузі державного управління, юристів. Варто згадати хоча б праці С. Головатого, В. Горбатенка, В. Коцура, І. Лопушинського, О. Майбороди, Т. Марусика, Л. Нагорної, М. Панчука, Є. Перегуди, М. Шульги, Ю. Шаповала та ін.

Метою пропонованої студії є аналіз специфіки мовної ситуації, мовнополітичного дискурсу доби незалежності, особливостей становлення мовного законодавства з його легітимізованими моделями (законами) й тими, які не набули чинності (законопроекти), цього періоду. Її завдання: 1) висвітлення законодавчої мовної конкуренції, сутності, чинності, місця в українському мовному й правовому полі законів «Про мови в Українській РСР» (1989–2012 рр.), «Про засади державної мовної політики» (2012–2018 рр.), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (з 2019 р.); 2) опис

реагування суспільства на ухвалені документи, що регламентують у державі мовне питання, а також ті, які не вийшли із законопроектної сфери; 3) аналіз механізму легітимізації в нашій країні Європейської хартії регіональних мов або мов етноменшин.

Методи дослідження

У процесі дослідження використано такі методи: описовий – для обґрунтування теоретичних питань, методологічних основ, формулювання засадничих положень та висновків; контент-аналізу – для узагальнення обсягів текстової інформації, що стосується мовнополітичного дискурсу; зовнішнього аналізу документів – для розкриття передумов появи того або того мовнозаконодавчого акта; внутрішнього аналізу документів – для характеристики змісту того або того мовнозаконодавчого акта; порівняльний – для встановлення спільних і відмінних положень мовнозаконодавчих документів.

Виклад основного матеріалу

Українське суспільство доби незалежності збурює і розгойдує мовне питання, передусім обіцянки кандидатів, які претендують на різні пости в державі, і президентський також, надання російській мові особливого статусу – другої державної, офіційної тощо. Альтернативні законодавчі акти, що час від часу з'являлися й передбачали запроектовану на європейські чи “совкові” взірці зміну мовної ситуації, мовної політики, одна частина суспільства позитивно сприймала, тоді як інша різко критикувала й чинила шалений спротив усім новаціям. Змагалися патріотично налаштовані українці із сумувальниками за Радянським Союзом, що нібито вселяв їм віру в завтрашній день, гарантував усім однакові права, з адептами “русского мира” та іншими категоріями людей, які говорили здебільшого про ущемлення в нашій молодій державі мовних прав і, на превеликий жаль, постійно забували про обов'язки, з-поміж них і такий вельми важливий, як знання державної, себто української, мови, належне володіння нею принаймні у фаховому обсязі. Отож заявляти про якісь ваговиті набутки, про якусь зодчість у мовнозаконодавчій царині доби суверенності не випадає. Є більше підстав твердити про деструктив, що наскрізно пронизує поряд з аналізованою іншій сфері суспільного буття. Актуальність порушеної проблеми посилює

те, що в умовах, далеких від сприятливості, виховувалася наша молодь. Тому й багато серед тих, хто народився вже в незалежній Україні, таких, що бачать себе в складі вималюваної їхньою уявою імперії, взорують на одвічного північного сусіда й чекають від нього захисту, передусім соціального, або прагнуть за будь-яку ціну опинитися далеко від рідної землі навіть на правах попіхача. Є, зрозуміло, у молодіжному середовищі креативні люди, які усвідомлюють, що держава сама по собі не постане, що її будівництво – тривалий і зовсім не простий процес, вони докладають усіх зусиль, аби якомога швидше опинитися поміж європейських країн, аби порвати назавжди з пострадянським простором, центром якого є Росія з її одвічними стяжательськими прагненнями та пристрастями до поневолення, з її меркантильними настановами про існування московських кордонів там, де ще чується російська мова, про те, що без цієї мови в Україні не обійтися, що саме вона нібито відкриває дорогу в науку й репрезентує величезний спільний духовний пласт, який охоплює культуру цілих століть і який начебто не можна розірвати, бо він представляє не різний, а єдиний люд, а як точніше, то колишню історичну спільність, поіменовану радянським народом. Щоб зберегти свої надпозиції в просторі й часі, Росія сама, а нерідко за участю «хохлів, русинів, малоросів», які, за І. Драчем, мали б «зватись українцями віднини» й упевнено прямувати «у глибину епох і вічних зльотів», робила й продовжує робити, незважаючи на застереження української та світової спільноти, свою чорну справу, удаючись до позбавлених будь-якої моралі, цинічних, брутальних технологій. Надійним опертям самопроголошеної спадкоємниці колись буцімто незламного Радянського Союзу на постімперському обширі є не весь, але вельми значний сегмент так званого російськомовного населення. Російськомовність, за справедливим твердженням І. Фаріон, – «не юридична, а політична категорія, що згубно прив'язує Україну до її колоніального минулого і є знаком підлеглості українців Росії»¹, вона – «підґрунтя путінської агресії з мотивацією захисту цього колоніального явища, що виникло через убивство українців і триває досі»², а ще – «полі-

¹ Фаріон, І. (2020, Вересень 4). Язык подав у суд на мову, а мова виграла язык. *Слово Просвіти*, 4.

² Фаріон, І. (2020, Червень 22). Неколоніальна мовна модель команди ЗЕ. *Слово Просвіти*, 8–9.

тична основа для Путіна розпочати війну в Україні під приводом захисту російськомовних»³, які зятято не хочуть поривати з минулим, що видається їм світлим і перспективним, орієнтуються не на європейські стандарти, а ревно тримаються колись силоміць насадженої колонізаторської практики з її дуже далекими від демократії, справедливості, толерантності традиціями. Усе це забезпечило російській мові сильні позиції у великих промислових містах України, а особливо на півдні та сході нашої держави. Чого варта хоча б та реалія, що навіть науковці сьогодні заговорили про “руський язык Одессы”, під яким розуміють «регіональний (територіальний) варіант російської літературної мови, сформований за значного історичного впливу середньоморських мов, із субстратом мови ідиш та української мови, і поширений з-поміж мешканців Одеси»⁴. Прикро, парадоксально, але цей факт, як би ми його не крутили й не переінакшували, залишається неспростовним. Нині активно шириться, і в інтелектуальних колах також, версія про “украинский вариант русского языка”, тобто про ту мову російську, яка зазнала суттєвого впливу з боку української мови, запозичила окремі її ознаки, навіть іманентні. Доречно в цьому контексті згадати професора Ельського університету, відомого фахівця з історії Східної Європи Т. Снайдера, який «запропонував українцям порушити мовну монополію росіян і стандартизувати свій, український, варіант російської мови»⁵. Він орієнтувався на американський варіант англійської мови та на канадський варіант французької мови. Українські лінгвісти, а також літературознавці, історики вважають, що мовний стандарт, пов’язаний з українським варіантом російської мови, є питанням суцього політичним, а не лінгвістичним. Переконливо доводить цю думку М. Шведова, пояснюючи, що відмінності, про які йдеться, відбуваються здебільшого в розмовному мовленні, а «самі носії української російської не сприймають їх

³ Фаріон, І. (2020, Вересень 4). Язык подав у суд на мову, а мова виграла язык. *Слово Просвіти*, 4.

⁴ Русский язык Одессы. (2022, Грудень 3). *Вікіпедія*. Узято з https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8B.

⁵ Приседская, В. (2019, Июль 20). Нужен ли украинцам “собственный” русский язык. *BBC News. Україна*. Взято из <http://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-49058721>.

як стандарт»⁶. Така кодифікація, підсумовує ця дослідниця, «звичайно, була б передусім політичним кроком»⁷. Можна з певністю твердити, що російськомовність – це добре відоме маніпулювання людською свідомістю через сферу мови. Воно є результативним, надійно апробованим апологетами обрусительства. Досить згадати Донбас, який, будучи багато літ майданчиком політичного шахрайства, перетворився на «антиукраїнський апендикс з особливим регіональним статусом», «всесоюзну кочегарку», «депресивний район», «найслабше місце української державності», «нову Придністровську республіку» (Степаненко, 2017: 455–457). Зрозуміло, що утворення так званих “ДНР” і “ЛНР” зумовлене багатьма причинами, серед яких далеко не другорядна роль належить мовному питанню.

Стало вже традицією в нашій державі, що альтернативні варіанти Закону «Про мови в Українській РСР» аж до 2012 року наражалися на неуспіх, неодмінно зазнавали критики й не завжди знаходили підтримку у Верховній Раді. Одні з них добре набили оскому українцям, інші пройшли повз їхню увагу, залишилися не поміченими. Не забулася й дотепер обіцянка Леоніда Кучми надати російській мові статус державної. Відоме його прагнення й про іншу роль цієї мови в нашій державі: «Я завжди говорив і говорю, що російська мова не повинна себе почувати іноземною в Україні. Державною мовою в нас має бути українська, а російській треба надати статус офіційної мови. Але це питання повністю залежить від законодавців»⁸. Добре, що такі аж ніяк не націєтвірні наміри гаранта Конституції не зреалізувалися, хоч вони допомогли йому стати вдруге очільником держави, який згодом заявив, що «Україна – не Росія», зрештою, готували ґрунт для сумнозвісної ківаловсько-колесніченківської псевдозаконодавчої технології.

Прикро, що непослідовності подібного взірця продемонстрував і “загальнонаціональний лідер”, якого підтримували «не лише на заході України, в центрі та столиці, а й на сході, і в “червоному поясі” півдня», підтримували «і українці, й російськомовні громадяни, і кримські татари»⁹. Не забудуть співвітчизники одному з керманічів

⁶ Там же.

⁷ Там же.

⁸ PR-компанія по очищенню образу гаранта. Дубль другий (2001, Грудень 4). *Українська правда*. Узято з <https://www.pravda.com.ua/news/2001/12/4/2985568/>.

⁹ Світлична, В. (2004, Червень 17). Випробування Кримом: в автономії на підтримку Віктора Ющенка піднімаються і українці, і росіяни, і татари, і навіть об’єднані

Помаранчевої революції Віктору Ющенкові указ «Про захист прав громадян на використання російської мови та мов інших національностей України», який, хвала Богові, заліг під сукном. Кожен із пунктів цього документа викликає щонайменше подив, а щонайбільше народний гнів і навіть невимовне бажання помсти. Прочитуємо засадничі положення розгляданого законопроекту, коментування яких із погляду дати з'яви було винятково актуальним, а з позиції дня сучасного є вже застарілим, навіть анахронічним: «З метою забезпечення неухильного додержання конституційних прав громадян України на використання російської мови та мов інших національностей відповідно до статей 10 та 102 Конституції України, постановляю: 1. Кабінету Міністрів України у двотижневий термін розробити та затвердити Перелік населених пунктів, на території яких у роботі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування при наданні інформації на запити громадян поряд з державною застосовується російська або мови інших національностей України в місцях їхнього компактного проживання. 2. Передбачити, що на території населених пунктів, включених до Переліку, гарантується право громадян звертатися до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, спілкуватися з посадовими особами та одержувати відповідь по суті звернення російською мовою та мовами інших національностей. 3. Кабінетові Міністрів України, Міністерству праці та соціальної політики, Головному управлінню державної служби України, Міністерству освіти і науки, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади до 1 січня 2005 року внести до професійно-кваліфікаційних характеристик державних службовців положення про обов'язкове володіння, крім державної, російською мовою або мовою інших національностей у місцях їхнього компактного проживання». У тисяч людей виникало сонмище запитань, а ще більше претензій до третього Президента. З ними звертався 2005 року до «головного нашоукраїнця» (Степаненко, 2017: 380) й автор цієї праці (див. Степаненко, 2005: 110–121). Відповіді на все, що хвилювало тоді, дало саме життя, наша українська історія тривалістю в 15 пережитих літ.

Ціла епопея пов'язана з узаконенням у незалежній Україні Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, що була ухвалена в Страсбурзі в листопаді 1992 року, а підписана від імені України

єсдеки. *Україна молода*. Узято з <https://umoloda.kyiv.ua/number/202/206/7158/>.

2 травня 1996 року. Цей документ знайшов своє втілення в Законі України від 24 грудня 1999 року «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.», який Конституційний Суд України 12 липня 2000 року визнав таким, що не відповідає Основному закону України. На цьому процес легітимізації Хартії не припинився. 15 травня 2003 року вона була ратифікована вдруге. Хартія не дала зелену вулицю білоруській, болгарській, гагаузькій, грецькій, кримськотатарській, молдавській (?), німецькій, польській, румунській, словацькій, угорській, єврейській (?) мовам, а впотужнила функційні спромоги й без того сильної у своїх повноваженнях і фактично не обмеженої сферами побутування російської мови. До речі, у Законі трапилися прикрі неточності щодо переліку мов: «По-перше, двічі названо одну й ту ж мову – молдавська та румунська, коли молдавська, на думку більшості науковців, є діалектом румунської; по-друге, грецька мова в Україні не використовується, на сучасному етапі розвитку грецької мови сукупність її діалектів називають новогрецькою мовою; по-третє, єврейські мови: іврит та ідиш, а про яку безпосередньо йдеться – невідомо» (Янковська, 2012: 97). Хартія проклала рівний шлях такому потворному явищу, як надання місцевими органами самоврядування на своїх територіях російській мові статусу регіональної.

Багато галасу зчинилося довкруги проекту закону «Про мови України» (№ 1015-3), який зареєстрували у Верховній Раді України 7 вересня 2010 року регіонал О. Єфремов, литвинівець С. Гриневецький і комуніст П. Симоненко. Він передбачав закріплення за російською мовою особливого статусу, що практично не відрізнявся від статусу державної української мови, отже, нібито орієнтувався на розвиток гармонійного російсько-українського білінгвізму, а насправді ставив за мету продовження послідовної радянської практики обрусительства. Здоровий глузд переміг, документ знято з розгляду 1 лютого 2011 року. Та спокій у мовно-правовому полі тривав зовсім недовго.

Найогиднішим, найганебнішим за всю добу незалежності стало ухвалення Закону «Про засади державної мовної політики» 3 липня 2012 року, який набув чинності 10 серпня цього ж року. Авантюру регіоналів укупі з деякими іншими політичними силами справедливо названо «однією з найгучніших подій 2012 р. в країні»¹⁰. Автора-

¹⁰ Мовний закон Колесніченка-Ківалова: без наслідків, але з вибуховим

ми аналізованого документа є народні депутати Вадим Колесніченко й Сергій Ківалов. Прізвищну структуру “Ківалов – Колесніченко” досить часто використовують як складноскорочене слово, утворене з початкових літер (КК, К-К, Ка-Ка [Ківалов – Колесніченко]), початкових складів (Кі-Ко, КіКо [Ківалов – Колесніченко], Ко-Кі, КоКі [Колесніченко – Ківалов], Ка-Кі, Ка Кі (Калесніченко – Ківалов)) або, за іншою мотивацією, з початкової букви й початкового складу (Ка-Кі, Ка Кі [Колесніченко – Ківалов]) антропонімів. Уживана аббревіатура Ка-Ка, що перебуває в омонімічних зв’язках з іменником жіночого роду *кака*, який належить до дитячої лексики й реалізує семантику «Все дурное, нечистое, грязное» (Грінченко, 1958: 208), в іронічно-саатиричному тоні характеризує однаковою мірою ініціаторів документа і їхню нікчемну законотворчість.

Сам же Закон «Про засади державної мовної політики», його місце в українському правовому полі, чинність і сутність яскраво ілюструють дібрані з різних джерел перифрази на зразок *провокаційний закон; антиконституційний закон; жахливий закон; скандальний мовний закон; ідіотський закон; закон Путіна; технічна розробка Кремля; ганебний антимовний закон Кремля, Ківалова й Колесніченка; емсько-валуєвсько-колесніченково-ківаловсько-януковичівський закон; антиукраїнський і антидержавний за суттю закон; інструмент наступу на українську мову; мовний зашморг на шиї України; мовно-псевдо-законо-витвір-Колесніченка-Ківалова; спроба в неконституційний спосіб нівелювати статус української мови як державної та витіснити її зі сфери публічних відносин на окремих територіях України; троянський кінь Кремля; привид Валуєвського циркуляра (1863) та Емського указу (1876); найсвіжіший Валуєвський циркуляр; українофобський закон «Русского міра» колесніченков-ківалових; розплата українцям за безпринципне прощання політичних зрад, за переорієнтацію цінностей із духовних на споживацькі, за яскраво виявлену філософію меншого зла; наслідок розплати за толерантність, політкоректність і поблажливість до ворогів української нації; зброя найбільшої руйнівної сили в руках московського ворога, найнебезпечніший внутрішній агент Кремля; націєвбивче знаряддя «Русского мира»; політичне замовлення російської влади; руйнівник національно-державної*

потенціалом (2016, Листопад 16). *Deutsche Welle*. Узято з <https://p.dw.com/p/2SIRJ>.

ідентичності (Степаненко, 2018: 35–36).

Прийняття горезвісного Закону сколихнуло українське суспільство: повстали народні депутати, оголосили голодовку громадські діячі, організувала протестні акції молодь, звернулася до тодішнього Президента Віктора Януковича з наказом ветувати документ інтелігенція. Усе це відбувалося і в столиці, і в різних куточках України. Збурений люд нарікав, що Закон прийнято зі значними порушеннями: голосували ті народні обранці, які не перебували тоді у Верховній Раді (ідеться про кнопкодавство), не розглядалися й не обговорювалися поправки та пропозиції до законопроекту, у парламенті панував безлад, депутати влаштували бійку й цим перешкоджали голосуванню. Тодішній злочинній владі, однак, удалося зробити те, що озвучив затятий регіонал М. Чечетов: «Ми розвели їх (політичних опонентів) як котят». «Деякі експерти стверджують, – наголошує юрист В. Бойчук, – що політтехнологи в обох таборах були задоволені ухваленням закону: регіонали та комуністи отримали прапор “Ми захистили / впровадили русский язык”, а політики патріотичного спрямування, відповідно, – прапор “Ми будемо боронити українську мову”»¹¹.

Стихійні бунти в державі й за її межами, де мешкають наші співвітчизники, переростали в організовані форми, серед яких – і апелювання до правових органів. Увагу українців привернув позов до Вищого адміністративного суду України дніпродзержинського (тепер кам'янського) правозахисника В. Купрія, у якому мовиться про те, що вищі посадові особи вчинили дії, які мають ознаки злочину, передбачені статтею 364 (зловживання владою) та 366 (службове підроблення) Кримінального кодексу України. Пам'ятається громадянська позиція народного депутата В'ячеслава Кириленка, який на екстреному засіданні Верховної Ради 23 лютого 2014 року вніс до порядку денного законопроект «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України “Про засади державної мовної політики”». За анулювання документа проголосувала необхідна кількість депутатів. Це рішення парламенту, на жаль, не було легітимізованим через низку причин. Найрезонанснішим і найконструктивнішим стало звернення в липні 2014 року понад півсотні народних депутатів

¹¹ Бойчук, В. (2018, Березень 1). Закон «Ківалова Колесніченка» як злочин і провокація. *Українська правда*. Узято з <https://www.prawda.com.ua/columns/2018/03/1/7173266/>.

до Конституційного Суду України з вимогою визнати чинною ухвалу Верховної Ради, про яку тільки-но йшлося. У лютому 2015 року Конституційний Суд відкрив провадження щодо відповідності Закону «Про засади державної мовної політики» Конституції України. Ця процедура виявилася затяжною, і лише 28 лютого 2018 року з'явився довгоочікуваний вердикт: «Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України “Про засади державної мовної політики” від 3 липня 2012 року № 5029-VI зі змінами». Сама судова тяганина – окрема наповнена яскравих сторінок розповідь про запеклу боротьбу за нашу незалежність, активними учасниками якої є мовознавці І. Фаріон, П. Гриценко, Л. Масенко та інші відомі вчені й громадські діячі.

Якщо поглянути на аналізований документ загалом, то найбільше занепокоєння викликає стаття 7 «Регіональні мови або мови меншин України», зокрема така її частина: *«До кожної мови, визначеної у частині другій цієї статті, застосовуються заходи, спрямовані на використання регіональних мов або мов меншин, що передбачені у цьому Законі, за умови, якщо кількість осіб – носіїв регіональної мови, що проживають на території, на якій поширена ця мова, становить 10 відсотків і більше чисельності її населення.*

За рішенням місцевої ради в окремих випадках, з урахуванням конкретної ситуації, такі заходи можуть застосовуватися до мови, регіональна мовна група якої становить менше 10 відсотків населення відповідної території.

Право ініціювання питання щодо застосування заходів, спрямованих на використання регіональних мов або мов меншин, належить також мешканцям території, на якій поширена ця мова.

У разі збору підписів понад 10 відсотків осіб, які мешкають на певній території, місцева рада зобов'язана прийняти відповідне рішення протягом 30 днів з моменту надходження підписних листів. Дії або бездіяльність місцевої ради можуть бути оскаржені до суду в порядку адміністративного судочинства».

Щодо другої частини статті 7, де йдеться про регіональні мови або мови меншин України, то тут продовжено перелік оприявнених вище помилок: серед регіональних знову опинилася молдавська мова, сюди уналежнено й так звану мову русинську. Статус останньої однозначно тлумачиться в лінгвістиці. Наведемо для ілюстрації таке твердження

відомого мовознавця М. Сюська: «...за своєю структурою, за сукупністю мовних рис (особливо фонетичних) “русинський язык” (чи “руський язык”) – це не що інше, як живий народнорозмовний різновид української мови. Тому спроби поставити українську літературну мову на друге місце після т. зв. русинської не мають під собою ніякого ґрунту. Опоненти забувають при цьому, що будь-яка нормалізація мови пов’язана зі внесенням у неї штучного начала, що регламентація мовленнєвих явищ постійно зростає. Потреба в чіткому формулюванні мовних правил, обов’язкових для всіх носіїв мови, впливає із самої природи мови – бути чітким і виразним інструментом порозуміння. <...> Немає на Закарпатті зараз “єднолитого”, єдиного, діалектно не розчленованого мовного ареалу, який би міг лягти в основу т. зв. русинської мови. “Русинська мова” ніколи не була тут окремою монолітною системою, яка б виключала діалектне членування» (Сюсько, 2014: 496). Не зайвим буде покликатися ще й на лінгвістичну концепцію авторитетного вченого В. Німчука: «...впродовж майже 20 років точаться розмови про “кодифікацію русинського язика”, але досі не створено адекватної (не кажемо вже про наукову) граматики, ні кваліфікованого словника задуманої мови. Причиною цього є не тільки те, що до ідеології русинства не пристали визнані лінгвісти із теренів, які її проповідники вважають своєю базою, але й те, що сама ця ідеологія вийшла не із внутрішнього етнічно-мовного середовища, а була привнесена ззовні (колись це дослідники з’ясують до кінця). Вона має яскраво виражений політичний характер і паразитує на любові населення карпатського регіону до всього оригінального (насамперед – мови), що є в його житті (особливо – духовному). Політичність ідеології русинства, на жаль, не розглядали поодинокі авторитетні і знані творчі особистості з регіону Карпат, щирі патріоти своїх країв <...>. Парадокс, але на віртуальну “русинську мову” поширюється дія Закону України “Про засади державної мовної політики”» (Німчук, 2013: 20).

Занепокоює задеклароване в Законі врівноваження використання державної та регіональної мов або мов меншин у науковій сфері: *«Громадянам України гарантується право вільного використання у сфері наукової діяльності державної, регіональних мов або мов меншин, інших мов. Держава сприяє створенню відповідної мовної інфраструктури, що включає можливість використовувати у науковій*

діяльності державну, регіональні мови або мови меншин, інші мови, у тому числі іноземні, читати цими мовами наукову літературу, проводити наукові заходи, публікувати результати науково-дослідних робіт і наукові видання, здійснювати інші подібні дії. Результати науково-дослідних робіт оформляються державною, регіональною мовою або мовою меншин, іншою мовою – за вибором виконавців робіт.

У періодичних наукових виданнях, які публікуються державною мовою, виклад окремих положень наукових результатів подається регіональними мовами або мовами меншин, іншими мовами. У періодичних наукових виданнях, які публікуються регіональними мовами або мовами меншин, іншими мовами, виклад основних наукових результатів подається державною мовою». Коментарі до цієї норми зайві. І неозброєним оком помітно, що простір державної мови звужується, власне, вона за такої ситуації перетвориться на мову хатнього вжитку.

Чи не найбільшою правовою колізією слід уважати те, що всі норми, які стосуються регіональних мов, можуть бути використані в повному обсязі щодо російської мови. Коли ж ідеться про інші регіональні мови, важко сказати, як утілюватимуться в життя статті Закону. Не можна, приміром, уявити роботу судів без перекладачів із білоруської, болгарської, вірменської, гагаузької, ідишу, кримсько-татарської, німецької, новогрецької, польської, ромської, молдавської (?), румунської, словацької, угорської, русинської (?), караїмської, кримчацької. Реальним є той факт, що центральні органи мають вести активне листування з місцевими органами мовами меншин. Отож і тут потрібні професійні тлумачі. Де їх брати? Це, зрозуміло, додаткові витрати. Ніяких капіталовкладень не вимагатиме лише функціонування російської мови, використання всіх інших мов потребує додаткових ресурсів, причому значних. А все це засвідчує, що створено сприятливі умови лише для однієї мови, яка не потребує анінайменшого захисту, бо повноцінно функціонує, навіть перебравши свої повноваження у складі незалежної держави України, ущемивши права конституційно узаконеної державної мови. Хаос виникає в ЗМІ – телебачення, радіомовлення, друковані видання. Перспектива в цій сфері чітко прогнозована – зменшиться сегмент українськомовних ЗМІ, на яких і так не дуже рясно вродило. Це стосується й реклами, оскільки мову вибиратимуть рекламодавці.

Є в Законі й інші оголені недоречності. Зокрема, лінгвісти,

філософи, психологи сперечаються, що слід розуміти під рідною мовою, тобто по-різному кваліфікують це поняття. Ківалов із Колесніченком розв'язали порушену проблему просто, миттєво й однозначно, заявивши, що це перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві. І тут природно постає банальне питання, як бути, коли дитина першою оволоділа чужою мовою?

Зрештою, проігнороване важливе положення про те, що згідно з Європейською хартією регіональних мов або мов меншин під охорону беруться історичні регіональні мови або мови меншин Європи, які перебувають під загрозою вимирання. Цього аж ніяк не скажеш про російську мову, бо вона переживає процес розквіту. Усе, що пов'язане з прагненням надати цьому «ключовому інструментові Кремля в поширенні своєї імперської ідеології» (Степаненко, 2018, с. 507) виняткові незаконні повноваження в іншій країні, «робить одну просту справу – розриває країну на дві частини і підігриває сепаратизм <...> практично перетворює на ніщо закріплений у Конституції державний статус української мови й робить можливим жити на більшій частині території України і практично жодного разу не почути української мови (якщо вас не забрали в армію). Про русифікацію в армії в Колесніченка, мабуть, буде інший законопроект. Щоправда, законопроект Ківалова – Колесніченка залишає обов'язковими уроки української мови в школі»¹². Автори Закону у своїх коментарях нахабно наголошують, що українці мають щиро дякувати їм за змогу вивчати рідну мову поряд із російською.

Венеційська комісія, до якої ми любимо звертатися й до якої звикли прислухатися, також критично оцінила ківаловсько-колесніченківське твориво. «Одна із слабих сторін нинішнього проекту – гарантії для забезпечення належного рівня використання і захисту української мови як державної мови. Необхідно забезпечити цей баланс не тільки на папері, але і на практиці»¹³, – зауважує голова Відділу демократичних інститутів і фундаментальних прав Венеційської

¹² Бомба під державу. (2012, Липень 12). *Детектор Медіа*. Узято з <https://detector.media/withoutsection/article/73075/2012-07-04-bomba-pid-derzhavu/>.

¹³ Венеціанська комісія: в мовному законопроекті Ківалова і Колесніченка замало гарантій. (2011, Грудень 17). *Детектор Медіа*. Узято з <https://detector.media/withoutsection/article/68144/2011-12-17-venetsianska-komisiya-v-movnomu-zakonoproekti-kivalova-i-kolesnichenka-zamalo-garantiy/>.

комісії А.-Т. Чіска.

Після справедливої ухвали Конституційного Суду України в мовно-законодавчому просторі України утворилася прогалина – потрібно терміново підготувати документ, який би регламентував мовні питання. У Верховній Раді ще раніше з'явилися три законопроекти: № 5556 «Про мови в Україні» (Я. Лесюк, І. Васюник, О. Юринець, О. Білозір, О. Черешко та ін.), № 5669 «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов» (М. Головка, М. Матіос, А. Ілленко, О. Осуховський, М. Княжицький, О. Марченко, Ю. Левченко), № 5670 «Про державну мову» (І. Подольак, Г. Гопко, Л. Ємець, О. Юринець, О. Сироїд та ін.), які викликали жваве обговорення в суспільстві. Ніхто не може заперечити, що всі вони спрямовані передовсім на захист української мови як державної, хоч і різняться деякими нормами, зокрема тими, що стосуються медіа, культури, книговидання, комп'ютерної справи тощо. У двох законопроектах (№ 5556, № 5669) ідеться про державну мову й мови меншин, а в одному – № 5670 – тільки про українську мову. У законопроекті № 5669 вирізняємо як досконалу й перспективну статтю 21 – про вивчення мови етноменшин, а не навчання мовою етноменшин. І цим він протистоїть законопроектові № 5670, де гарантується навчання мовою меншин, а не вивчення цієї мови. Знайшлися адепти й критики розглянутих документів. Найбільше прихильників мав законопроект № 5670.

Після дебатів, суперечок, що точилися в державі, на зміну Закону Ківалова – Колесніченка прийшов Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д), який був повністю ухвалений 25 квітня 2019 року, а набув чинності 16 липня 2019 року. У його підготовці брали участь О. Заболотна, Т. Марусик, С. Осмач, С. Літинський та ін. Найважливішими положеннями цього документа слід уважати такі: *«Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави», «Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України»*. Викликають застереження окремі частини статті 21 «Державна мова

у сфері освіти»:

«Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) із навчанням мовою відповідної національної меншини України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням державною мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) із навчанням державною мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини України в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови».

Змінити що-небудь у цій нормі навряд чи можна було, оскільки в державі вже діяв Закон «Про освіту», ухвалений у вересні 2017 року, найвразливішим місцем якого є стаття 7 – «Мова освіти», що гарантує особам, які належать до національних меншин, права на навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних і комунальних закладах освіти. Нагадаємо, що українське суспільство й сусідні держави неоднозначно сприйняли цю новацію: одні вимагали поваги до національних меншин і права на навчання рідною мовою, тоді як інші переконували, що навчання в державних школах має проводитися лише державною мовою, і наголошували на обов'язковому вивченні національними меншинами рідної мови¹⁴. З 1 вересня 2018 року згід-

¹⁴ Співаковський, О. (2017, Квітень 17). Новий закон про освіту на підході. *Голос України*, с. 1–4.

но зі статтею 7 ухваленого Закону дошкільну й початкову освіту діти здобувають мовою національних меншин, паралельно опановуючи державну мову, а з 5 класу навчатимуться державною мовою, а мову національних меншин вивчатимуть як окрему дисципліну.

У Законі «Про забезпечення функціонування української мови як державної» чітко виписані норми, що пов'язані з робочою мовою органів державної влади та місцевого самоврядування, застосуванням державної мови в судочинстві, Збройних силах України та інших військових формуваннях, під час перетину державного кордону України, у процесі виборів і референдумів, під час укладання міжнародних договорів України, у публічних сферах (телебачення й радіомовлення, культура, транспорт, публічні заходи, охорона здоров'я, телекомунікації та поштовий зв'язок). Зрозуміло, що втілення в життя за місяць-два статей аналізованого документа не є реальним. Ураховано й ще один дуже важливий момент: норми щодо адміністративної відповідальності за порушення вимог Закону за незначним винятком наберуть чинності через три роки. Стаття 30, якою передбачено застосування державної мови у сфері обслуговування, почала діяти з 16 січня 2021 року: *«За порушення вимог статті 30 Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” Уповноважений із захисту державної мови відповідно до ст. 57 Закону з 16 січня 2021 року може оголосити суб'єкту господарювання попередження. Штраф може бути накладено на суб'єкта господарювання у випадку, якщо порушення вимог Закону щодо застосування вимог державної мови у сфері обслуговування допущено цим суб'єктом повторно упродовж року. Фактично штрафні санкції застосовуватимуться до злісних порушників»*¹⁵. Інші зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення запрацювали із 16 липня 2022 року. Дискусії, суперечки щодо можливих ефективних заходів покарання не вщухають. Одні лякають суспільство якимись мовними патрулями, рейдами, поголовним покаранням у вигляді страшних сум, навіть ув'язненням, інші ж кепкують із цього всього, наголошуючи, що така інертність, надмірна толерантність не сприятимуть дії Закону на повну силу. Думається, доречними є розмірковування на цю тему українців, які зробили багато для того, аби наше мовне законодавство

¹⁵ Щодо штрафів за порушення мовного закону. Узято з <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/shchodo-shtrafiv-za-porushennya-movnogo-zakonu>.

розвивалося в належному руслі:

«*Тарас Марусик*, експерт з питань мовної політики, співавтор першої версії законопроекту № 5670 (мовного закону):

– Чимало людей вважають, що закон занадто м'який. І це справді так. Але це максимально можливий результат, якого нам вдалося досягти у 2016-му під час обговорення законопроекту. Його перший варіант містив жорсткіші положення. Так, нам не вдалося впровадити зміни до Кримінального кодексу України, тож за порушення мовного законодавства немає суттєвого покарання. Багато положень розтягнули в часі. Наприклад, норма про складання всіх предметів ЗНО державною мовою набуде чинності лише 1 січня 2030 року. Лише в 2024 році на загальнонаціональних каналах має бути 90% української мови... Та все ж, хоча ми рухаємось, на превеликий жаль, черепашчаними кроками, але робимо це в правильному напрямку. Українізація – це незворотний процес у нашій країні.

Лариса Масенко, мовознавиця, професорка кафедри української мови НУ “Кієво-Могилянська академія”, провідна наукова співробітниця Інституту української мови НАН України:

– Мовна політика має поєднувати наполегливість і гнучкість, тож не думаю, що в цьому питанні доцільна жорсткість. Високі штрафи за порушення мовного законодавства у великих зросійщених містах, таких як Харків, Дніпро, Одеса, могли б стати підставою для провідників “русского міра” збурити суспільство. Насильницька українізація породила б протестні настрої.

Сергій Оснач, член експертної групи з питань мовної політики при Кабміні:

– Закон уже показав, що він ефективний, попри те, що наразі ще не виписують штрафи. Безліч фірм, компаній перейшли на українську. Це відчули споживачі, вже є чимало позитивних відгуків. Водночас закон використовують з провокаційною метою. Розпускають чутки, нібито в Україні заборонили всі мови, окрім державної. Це нісенітниця.

Олександр Майборода, заступник директора Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України:

– Мовний закон справді доволі м'який, але я не вважаю, що він мав би бути жорсткішим. Норми достатньо ліберальні, демократичні, і це правильно, зважаючи на реалії, які склались у нашій країні. Треба

розуміти, що перехід людей на іншу мову – це тривалий процес. Сподіватись, що закон відразу радикально змінить ситуацію, не варто»¹⁶.

Первинний варіант Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» суттєво різниться від його останньої редакції: вилучено норми про Службу мовних інспекторів, Центр української мови, Термінологічний центр української мови; пропонується норма про 90% мовлення на загальнонаціональних каналах знижена до 75%, що регламентує Закон «Про телебачення і радіомовлення». Ці небажані зміни суттєві, але не менш важливою є й така річ: якби всі статті гармонійно запрацювали, ми б мали неабиякий поступ у справі утвердження української мови як державної, отже, і в зміцненні позицій нашої самостійності, суверенності.

Як позитив виділимо те, що Законом передбачена, по-перше, посадова особа в Україні – уповноважений із захисту державної мови, основними завданнями якого є захист української мови як державної і захист прав громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у всіх сферах суспільного життя; по-друге, Національна комісія зі стандартів державної мови, яка опрацьовує та утверджує стандарти української мови як державної, розробляє методи перевірки рівня володіння нею, зокрема ті, що необхідні для набуття громадянства чи обіймання різних посад. Ця комісія діє не автономно, як спочатку передбачалося. Її діяльність спрямовує та скоординує Кабінет Міністрів України. Про якісь досягнення уповноваженого із захисту державної мови й Національної комісії зі стандартів державної мови говорити ще зарано. Потрібен час, щоб у нашій державі сформувався й системно зафункціював той законодавчий механізм, який мають розвинені європейські країни. Підвищенню популярності й конкурентоспроможності української мови в Україні та світі сприятиме «Стратегія популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова – успішна держава”», яку 2019 року схвалив Кабінет Міністрів України.

На превеликий жаль, антиукраїнські сили роблять усе можливе, використовують потужний матеріальний і духовний ресурс, щоб Закон «Про забезпечення функціонування української мови

¹⁶ Зі сторінки Уповноваженого із захисту державної мови (2021, Лютий 11–17). Слово Просвіти. Узято з <http://slovoprosvity.org/2021/02/15/zi-storinky-upovnovazhenoho-iz-zakhystu-derzhavnoi-movy/>.

як державної» не утвердився в українському мовно-законодавчому полі. Тільки-но він набув чинності, народні депутати від «Опозиційного блоку» підготували проект постанови щодо скасування рішення парламенту про ухвалення в другому читанні та загалом цього документа. Громадська організація «Інститут правової політики та соціального захисту імені Ірини Бережної» також звернулася до Окружного адміністративного суду міста Києва, щоб він заборонив Голові Верховної Ради України підписувати Закон. Суд відмовив у задоволенні цієї заяви. У червні 2019 року 51 народний депутат звернувся до Конституційного Суду України, щоб той визнав неконституційним Закон, оскільки, за переконанням позивачів, мила їхньому серцеві російська мова на законодавчому рівні нібито «повністю виключається із трудових відносин, зі сфери освіти, сфери науки, сфери культури, сфери телебачення і радіомовлення, сфери друкованих засобів масової інформації, сфери книговидання та книгорозповсюдження, сфери користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та вебсайтів, сфери публічних заходів, сфери обслуговування споживачів, сфери спорту, сфери телекомунікацій та поштового зв'язку, сфери діловодства, документообігу, листування та усіх інших сфер життя громадян»¹⁷. До цього «промосковського угруповання» (Степаненко, 2018: 498) у грудні 2019 року доєднався скандально відомий Максим Бужанський, який уніс до парламенту законопроект, що перегукується своїм змістом і прогнозами з опоблоківським поданням. «Друзі, – наголошує цей нардеп від “Слуги народу”, – вніс до парламенту законопроект про визнання Закону про державну мову таким, що втратив чинність. Про скасування закону про мову, якщо комусь зрозуміліше так. На базі нововиявлених обставин, зважаючи на рішення Венеціанської Комісії. Ми всі прекрасно розуміємо, що нічого спільного із захистом і розвитком української мови чинний закон не має. Що закон цей спрямований на дискримінацію носіїв інших мов, передусім російської мови. Що закон цей безпосередньо завдає шкоди нашій державі, виштовхуючи наших громадян з нашого інформаційного поля в чуже. Що цей закон вбиває і принижує нашу україномовну літературу, ставлячи її в неконкурентне положення

¹⁷ Конституційний суд у вівторок візьметься за мовний закон. (2022, Грудень 14). *Українформ*. Узято з <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3057612-konstytucijnij-sud-u-vivtorok-vizmetsa-za-movnij-zakon.html>.

і не даючи їй рости»¹⁸. Як бачимо, народний обранець сплутує грішне з праведним, говорить про тотальну несвободу, про такі речі, що й близько не корелюють ні за якими параметрами з розгляданим справді демократичним документом. Мовну ситуацію видозмінила війна. Престиж російської мови різко понизився. В Україні створилася інша ситуація. Це окремих об'єкт серйозного дослідження як окремих лінгвістів, так і цілих інституцій.

Висновки

Отже, у добу незалежності мовне питання опинилося в центрі суспільних змін різного формату – від регіональних протистоянь до вседержавних акцій. З одного боку, відбувалося утвердження правового становища української мови, її статусу як державної мови, а з іншого, – робилася ставка на те, щоб російська мова й надалі розширювала свій функційний ареал в Україні. Із цією метою використано різноманітні технології, формально оперті на Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, на досвід цивілізованих країн. Для успішного розв'язання гострих проблем, що стосуються мовної політики й випрацьованого на засадах світового та власного (національно-культурного, історичного, політичного, освітнього, соціально-економічного) досвіду мовного законодавства, потрібні активні дії, тверда життєва позиція, причому не окремих груп людей, якої б патріотичності та інтелектуальності вони не були, а згуртованого українського суспільства, перейнятого національною ідеєю, прагненням жити в самостійній мирній державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Грінченко, Б.** (Упоряд.). (1958). *Словарь української мови*. Київ: Вид-во АН УРСР. 2. **Німчук, В. В.** (2013). «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*, 3, 3–24. 3. **Степаненко, М.** (2017). *Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон*. Харків: Іванченко І. С. 4. **Степаненко, М.** (2018). *Публіцистично-політичні перифрази в українській мові: 2017 рік*. Полтава: Дивосвіт. 5. **Степаненко, М. І.** (2005). *Рідне українське слово*. Полтава: АСМІ. 6. **Сюсько М. І.** (2014). Мовний світ О. Духновича: живорозмовна й книжна стихія в творчості письменника. У Сюсько, М. І. *Питання сучасної української літературної та живорозмовної мови* (с. 480–499). Ужгород:

¹⁸ Нардеп від «Слуги народу» Бужанський хоче скасувати закон про державну мову (2019, Грудень 10). *Портал мовної політики*. Узято з <https://language-policy.info/2019/12/5742-buzhanskyi/>.

Гражда. 7. **Янковська, Г. В.** (2012). Історія прийняття й ратифікації в Україні Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: проблеми та перспективи. *Право і суспільство*, 1, 93–99.

REFERENCES

1. **Hrinchenko, B.** (Ed.) (1958). *Slovar ukraïnskoi movy [Dictionary of Ukrainian Language]*. Kyiv: Vyd-vo AN URSR [in Ukrainian].
2. **Nimchuk, V. V.** (2013). “Kodyfikuvaty” novi literaturni movy? Zberehty i zakhystyty ukraïnski hovory! [“To codify” new literary languages? To save and protect Ukrainian dialects!]. *Ukraïnska mova [Ukrainian language]*, 3, 3–24 [in Ukrainian].
3. **Stepanenko, M.** (2017). *Politychne sohodennia ukraïnskoi movy: aktualnyi peryfrastykon [The political present of the Ukrainian: the topical periphrasticon]*. Kharkiv: Vydavets Ivanchenko I. S. [in Ukrainian].
4. **Stepanenko, M.** (2018). *Publitsy-stychno-politychni peryfrazy v ukraïnskii movi: 2017 rik [Publicistic-political periphrases in the Ukrainian: year 2017]*. Poltava: Dyvosvit [in Ukrainian].
5. **Stepanenko, M. I.** (2005). *Ridne ukraïnske slovo [Native Ukrainian word]*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
6. **Siusko, M. I.** (2014). Movnyi svit O. Dukhnovycha: zhyvorozmovna i knyzhna stykhii v tvor-chosti pysmennyka [Lingual world of O. Dukhnovych: conversational and book elements in the writer’s book]. In Siusko, M. I. *Pytannia suchasnoi ukraïnskoi literaturnoi ta zhyvo-rozmovnoi movy [Issues of the modern Ukrainian literary and conversational language]*, 480–499. Uzhhorod: Grazhda [in Ukrainian].
7. **Yankovska, H. V.** (2012). Istorii pryiniattia i ratyfikatsii v Ukraini Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn: problemy ta perspektyvy [The history of the adoption and ratification of the European Charter of Regional or Minority Languages in Ukraine: problems and perspectives]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 1, 93–99 [in Ukrainian].

Stepanenko Mikola Ivanovich – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та масової комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України; вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, Україна.

Tel.: + 38-097-390-49-21

E-mail: myk_ivan@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Stepanenko Mykola Ivanovych – Doctor of Philological Science, Full Professor, Professor at the Department of Journalism and Language Communication, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; 15 Heroiv Oborony St., Kyiv 03041, Ukraine.

Надійшла до редакції 17 грудня 2022 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Степаненко М. І. Українське мовне законодавство доби незалежності: захисні й руйнівні механізми. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. О. В. Халіман. Харків, 2023. Вип. 58. С. 138–160. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.10>*

APA: Степаненко, М. І. (2023). Українське мовне законодавство доби незалежності: захисні й руйнівні механізми. *Лінгвістичні дослідження*, 58, 138–160. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.10>